

В. Н. БОЛЬШАКОВ

Вадим Натанович Большаков, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету біоресурсів та природокористування України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ В АПК УКРАЇНИ – ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Інформаційне право - це галузь права, яка становить систему спеціальних правових норм, що виникають в інформаційній сфері (збирання, використання та поширення інформації). Інформаційне право є комплексною галуззю, що ґрунтується на методах публічного та приватного права та використовує при вирішенні завдань правового регулювання інформаційних процесів практично весь арсенал правових механізмів¹.

Тобто, інформаційне право є однією з основних галузей права, які є джерелами правового забезпечення моніторингу в АПК України.

Це необхідно тому, що правове забезпечення моніторингу в АПК України, з метою зменшення порушень закону при отриманні інформації, є необхідним для підвищення ефективності АПК України, тому що будь-які правопорушення при проведенні моніторингу можуть привести до юридичної відповідальності, зокрема і в межах міжнародного права, що, в свою чергу, призводить до підвищення небезпеки країни в міжнародному плані.

Правове забезпечення моніторингових дій зокрема розглядалось в наукових працях фахівців з моніторингу (промислової, конкурентної, фінансової розвідки та бенчмаркінгу) Ч.Ханта, В.Затарьяна, Д.Е. Прескота, С.Х. Миллера, Роберта С. Кемпа².

Згідно з дослідженнями В.Н. Щербака (2003 р.) встановлено, що в сучасному світі існують три основних моделі забезпечення національної безпеки держави:

1. Модель безпеки «англомовного мерленду», або безпека і інтереси, які розробляються інтелектуально-розвідувальними службами (intelligence servise).

2. Модель публічної безпеки (security, public security).

2. Модель власної безпеки корінного народу (народів).

Для першої з названих моделей характерне експансивне, агресивне поняття національної безпеки країни, в якій пропагується принцип нароцкування своєї національної безпеки і реалізації власних національних інтересів за рахунок і шляхом зміцнення національної недоторканості й блокування можливостей реалізації національних інтересів інших країн та народів на своїй території. По цьому принципу зараз будується державна структура США, Великобританії Ізраїлю³.

Переваги цієї моделі в високій продуктивності на протязі ХХ сторіччя: укріплення країн «англомовного мерленду» за рахунок ослаблення мусульманського світу, розвалу Варшавської угоди, СЕВ, соціалістичного табору, розвалу СРС; наявність значних досягнень в організації промислового шпигунства; організації «перетікання інтелекту» особливо з країн колишнього соціалістичного табору (організація «перетікання інтелекту» - один з видів спеціальних операцій, які можуть проводитися законним шляхом в АПК будь-якої країни).

У той же час стали виявлятися і її недоліки:

1. Велика вартість здійснення: доцільність зусиль можлива лише за рахунок паразитування на навколишньому середовищі, в тому числі і соціальному, використання резервів та експансії (просування глобалізації, обмеженої розмірами Землі, породження цим процесом опору з боку країн аутсайдерів. З боку країн аутсайдерів можуть виникати випадки тероризму, в тому числі біологічного).

2. Спад результативності після інформаційно-технологічного перевороту (сьогодні з-під технологічного і прикладного масс-медійного контролю вирвалися ряд країн АСЕАН, вириваються Китай, Індія, мусульманські країни, цього ж хоче досягнути і Росія).

3. У XXI ст. представники національної безпеки все більше втрачають інноваційну активність та гнучкість (наприклад, це проявляється в зменшенні ряду досягнень демократ в США та інших західних країнах, де під прикриттям антитерористичної пропаганди практично створюються тоталітарні владні вертикалі, які поки що маскуються під політичні інститути типу «Homeland Security» в США.

У той час значна частина країни у світі слідує моделі публічної безпеки (security, public security). Вона пропонує «оборонне», а на практиці - вимушене поняття національної безпеки, коли ставка робиться на «зберігання будь-якого рівня власної та колективної безпеки шляхом поступок, компромісів, тактичних реакцій на зовнішні подразники. Такі системи безпеки характерні для країн-жертв панівного сценарію глобалізації (більшість країн Латинської Америки, Східної Європи, Центральної Азії, Близького Сходу, Кавказу). Подібна практика вирішення завдань національної безпеки змушує країну визнати значну втрату свого суверенітету і поставити хрест на своїх міжнародних амбіціях.

Така система устрою безпеки має деякі переваги, а саме - низькі затрати на створення такої системи безпеки та реально прогнозовані для країн, які оточують, результати.

Але ця система має значно більше недоліків, ніж переваг, а саме:

1. Низька ефективність заходів для утримання національної безпеки на достойному рівні.
2. Втрата на практиці інноваційної активності.
3. Входження країни до блоку колективної безпеки, часто - супроти її волі.
4. Втручання у внутрішні справи країн-членів блоку зарубіжних радників, що, як правило, відповідає найгіршим реформаційним моделям, і призводить до затягування процесів реформування, або робить їх малоефективними.

Найбільш перспективною, на сьогодні, виявляється модель власної безпеки. В основу цього варіанту покладені наступні принципи:

- зростання рівня власної національної безпеки;
- реалізації власних інтересів завдяки зростанню безпеки і можливостей дружніх народів, країн;

- блокування можливих агресивних проявів, створюючи аналітичні центри;
- проведення спецоперацій для протидії підіривній діяльності проти країни та її інтересів, нейтралізації агентів впливу, ліквідації баз ворожих «меценатів» та ін.;
- активний захист і просування власних національних інтересів, стимулювання діяльності патріотичних фондів, товариств на підтримку конституції, тощо.

Сьогодні така модель державної безпеки, у більшому чи меншому ступені, характерна для країн Океанії, Індокитаю, будистських та конфуціанських країн (Китай, Японія, Індія), деяких держав «фатерленду» (континентальна Європа), а також Австрії, Ірану, Куби, Білорусі.

Переваги подібної моделі полягають у наступному:

1. Зростання продуктивності економічного розвитку країни, що стало особливо помітно після незалежного від МВФ переборення наслідків азійської фінансової кризи 1996-1997 рр. з послідовним зростанням рівня ВВП на душу населення.
2. Успіхи в технологічній та інноваційній політиці (наприклад, у країнах АСЕАН значний розвиток отримала економіка знань - «к-економіка» активно розвиваються SME-компанії - малого і середнього, як правило, інноваційного бізнесу, тощо).
3. Високий рівень чутливості до загроз національній безпеці, здатність адекватно реагувати на них, виявляти і прямо вказувати на напрямлення і суб'єктів, звідки вони походять.
4. Помірні затрати на утримання експертів з питань безпеки.

Головним недоліком такої системи є складність її реалізації в країні, яка глобалізована, так би мовити, схильна до англо-саксонського натівського впливу, а також, де дозволено МВФ МБ, ВТО напряму керувати справами держави. Ці сили будуть протидіяти спробам національних керівників вийти з-під негативного міжнародного впливу, організованого панівною моделлю глобалізації світу⁴.

Якщо припустити, що Україна, обере собі модель, за якою вона буде будувати свою незалежну систему національної безпеки, і при цьому будуть використовуватись загальнонауковий метод

історичних аналогій і спеціальні методи моніторингу для вивчення досвіду країн, які вже слідують за конкретною з моделей безпеки, то це буде обґрунтованим рішенням.

Для виявлення оптимального напрямку розвитку національної безпеки для України необхідно провести моніторинг ключових та стратегічних галузей економіки країни, яка вибрана за аналог, і порівняти ці результати з результатами моніторингу ключових і стратегічних галузей України. Так, наприклад, з порівняння результатів попереднього моніторингу можна виявити, що географічне положення та окремі галузі АПК України і Австрії дозволяють реалізувати можливості третьої системи національної безпеки.

У зв'язку з наступом постіндустріального періоду в розвинутих європейських країнах не виключено виникнення системної кризи, яка може призвести до втрати зв'язку між фізичними та гуманітарними технологіями⁵. Прогнозуються наступні прояви зазначеної кризи:

1. Демографічні - зниження народжуваності, негативний приріст власного населення, прогресуюча «мусульманізація» Європи, в тому числі у формі «великого переселення народів».

2. Екологічні - не виправдана відмова від ряду гостро необхідних технологій, як від небезпечних для оточуючого середовища.

3. Освітні - прогресуюче зниження якості освітнього рівня, який не забезпечує підтримки, навіть, індустріальної фази.

4. Індустріальні - зниження рівня розвитку «традиційних галузей економіки» у зв'язку зі зниженням «індустрії знань».

5. Випадкові - зростання кількості технологічних, транспортних та інших катастроф, у тому числі маніакальних вбивств у зв'язку з приближенням до порогу складності сприйняття життєвих ситуацій⁶.

З розвитком суспільства, на сучасному етапі, роль інформаційно-пошукової діяльності в розвитку прогресу невпинно підвищується. Так, згідно з визначенням командування ВС США, розвідка повинна відійти від «пасивного» очікування можливостей отримати інформацію і перейти до «активного» її одержання. Командирам необхідно усвідомити, що кожна операція, яка ними проводиться, є одночасно і розвідувальною. «Боротьба за знання (інформацію)» починається ще до початку активних дій і ведеться доти, поки держава має національні інтереси у цьому регіоні⁷. Зазначене сьогодні, як ніколи, стосується й економічного життя і може бути покладене в основу методики проведення моніторингу в АПК України.

З цього витікає єдиний висновок - це необхідність проведення постійного і безперервного моніторингу економічного стану України та економіки передових країн світу, а результати цього моніторингу є основою для створення ДІФу для прогнозування економічного розвитку країни в цілому й окремих її галузей та розробки правового забезпечення цього моніторингу з метою запобігання правопорушенням, катастрофогенним чинникам та проведення інформаційно-пошукової діяльності при проведенні науково-дослідних робіт у агропромисловому комплексі України.

При цьому необхідно відмітити, що в процесі розвитку та вдосконалення методів ведення «економічних» (локальних та мережних війн) роль моніторингу безперервно зростає.

Також необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку прогресу, безперервно зростає роль органів інформаційно-пошукової діяльності, зокрема розвідувальних органів як в економіці, так і у військовій справі. Так, наприклад, основною складовою дій японських спецслужб є добування та аналітична обробка будь-якої інформації, що допомагає прийняттю вважених державних рішень і утриманню лідируючого положення Японії в стратегічних галузях підприємництва. Провідним аналітичним органом країни вважається «Інформаційно-дослідницьке бюро» при Кабінеті міністрів Японії⁸. Таким чином, економічний розвиток Японії тісно пов'язаний і забезпечується постійним моніторингом у промисловості та сільському господарстві, які регулюються завдяки державному управлінню, що і є підтвердженням необхідності правового регулювання моніторингу для підвищення його ефективності.

Важливим фактором розуміння необхідності моніторингу в АПК України та його організаційно-управлінських аспектів (державного забезпечення його правового регулювання) є концепція війни, що розроблена віце-адміралом флоту США Артуром Себровські та експертом комітету начальників штабів США, професором Джоном Гарсткою у статті «Сетецентрическая война: её происхождение и будущее» (1998. «Proceedings»).

Себровські та Гарстка повторюють аксіому про те, що «нації ведуть війну тим же чином, що й створюють багатства».

Таким чином, розуміння законів сучасної мережно-центричної війни є основою досягнення успіхів і в підприємстві.

Головна думка Себровські та Гарстки в тому, що на сьогодні у світі виникли революційні зміни, яких не було з епохи наполеонівських війн, коли Франція вперше втілила в життя концепцію масової армії.

Суть цієї революції у військовій справі вони висловили словами начальника штабу ВМФ адмірала Д. Джонсона, який заявив про «фундасетальний здви́г від того, що ми називаємо платформо-центричною війною, до того, що називається мережно-центричною війною».

Мережно-центрична війна дозволяє перейти від війн на виснаження до більш короткочасної та більш ефективної форми війни, для якої характерні дві основні риси: швидкість управління та принцип синхронізування.

Швидкість управління передбачає три аспекти.

а) Війська досягають інформаційної переваги, під якою розуміється не наявність інформації в значній кількості, а більш висока ступінь свідомості і більш глибоке розуміння ситуації на полі бою. У технологічному плані все це зумовлює впровадження нових систем управління, відслідковування бойової ситуації, розвідки, контролю, комп'ютерного моделювання.

б) Війська, завдяки своїм інформаційним перевагам, втілюють в життя принцип масованих результатів, а не масованих сил.

в) У результаті таких дій, противник втрачає можливість проводити будь-який цілеспрямований курс дій і впадає в стан шоку.

При веденні війни такого типу, якщо на початку конфлікту втрати супротивника досягнуть 50% початкового стану, це неминуче вплине на його стратегію і зможе зупинити війну - у цьому і полягає суть мережно-центричної війни.

Однією з тенденцій сучасної війни є поступова зміна військово-політичних цілей, а відповідно характеру і змісту війн, локальних конфліктів, операцій та бойових дій. На сьогодні, як правило, метою використання збройних сил не є розгром супротивника, захоплення його території (тим більше - не окупація), а стає дезорганізація його зусиль в політичній, військовій та економічній сферах і примушення прийняти умови з боку переможця без суттєвих для себе матеріальних витрат і втрат⁹.

Аналогічним чином проходять і «економічні війни»: в них використовуються ті ж методи і вирішуються аналогічні завдання, а саме - примусити другу сторону прийняти умови першої сторони без суттєвих матеріальних витрат і втрат для себе.

Згідно визначенню Себровські та Гарстки, зазначене може бути використане для розробки спеціальних операцій із запобігання катастрофогенним чинникам та правопорушенням, а також із проведення науково-дослідницької діяльності в АПК України. Особливої уваги потребують спеціальні операції із запобігання небажаної експансії в економіку України сторонніх суб'єктів підприємницької діяльності.

У якості прикладу можна привести план гіпотетичної спеціальної операції із ввезення та розповсюдження на території країни шкідників сільськогосподарських рослин. Цей інцидент так і не був класифікований у правовому розумінні: на сьогодні, правова класифікація можлива лише у двох варіантах: або економічна диверсія, або недобросовісна конкуренція. І тому, запобіжні дії вкрай обмежені, бо можливими стають лише після констатації та кваліфікації інциденту, а тому носять не запобіжний характер, а ліквідаційний, тобто ліквідують наслідки інциденту.

Важливість висновків, зроблених на основі аналізу досліджень Себровські та Гарстки підтверджується тією обставиною, що досвід війн ХХ сторіччя показав, що будь-яка нова

сфера діяльності людини перетворюється у сферу боротьби за наявності трьох основних передумов.

Перша - це стан науки, техніки, економіки та соціальних умов, вона забезпечує створення заходів для всебічного освоєння нової сфери.

Друга - нова сфера забезпечує більш ефективне вирішення наявних та якісно нових завдань боротьби.

Третя - наявність достатньої кількості засобів для вирішення самостійних стратегічних завдань.

Такий розгляд тенденцій розвитку є підставою безперервного і постійного моніторингу в АПК України для виявлення стратегічних намірів конкурентів, тобто для підвищення національної безпеки країни.

При проведенні такого моніторингу однією з необхідних умов є створення інформаційної переваги, під якою розуміється не наявність інформації у значній кількості, а більш висока ступінь свідомості, яка зумовлюється глибоким розумінням ситуації, забезпечує економічні переваги власного виробництва.

Як приклад інформаційної переваги, яка створила економічні переваги, є той факт, що в СРСР ще у 80-х роках ХХ сторіччя була розроблена технологія високотемпературного здвигового подрібнення кормів для тваринництва, завдяки якій з соломи створювалися комбікорму з високим вмістом вітамінів, яка набула широкої популярності в Європі лише на початку 90-х років¹⁰.

При цьому необхідно відмітити, що інформація про зазначену високу технологію одержана засобом системного аналізу без порушень закону, тобто при наявності правового забезпечення моніторингу, а сама інформація є значним здобутком моніторингу в АПК України, що підвищує її національну безпеку.

¹ *Виноградова Г.В.* Інформаційне право України. - К.: МАУП, 2006. - С. 11-12.

² *Хант Ч., Затарьян В.* Разведка на службе вашего предприятия. - К, 1992. - С. 49; *Прескот Д.Е., Миллер С.Х.* Конкурентная разведка. - М., 2004. - С. 18; *Роберт С. Кемп.* Легальный промышленный шпионаж. - Днепропетровск: Баланс-клуб. - 395 с. - С. 9.

³ *Гринкевич А.* Глобализация и нацбезопасность // Неизвестная разведка. - 2004. - № 7-8. - С. 6-11.

⁴ Там само.

⁵ *Викторова В.* Экономическая разведка «a la francuase» // Неизвестная разведка. - 2004. - № 7-8. - С. 49-54.

⁶ Там само.

⁷ *Мукин Ю.* Использование гражданских контрактников и частных вооруженных формирований в современных конфликтах // ЗВО. - 2008. - № 7. - С. 26-31.

⁸ *Князев С.* Самая мирная страна азиатского региона // Волонтер. - 2008. - № 5. - С. 4-10.

⁹ *Требин М.* Войны XXI века. - М.: АСТ, 2005. - С. 217-221.

¹⁰ Там само. - С. 94-97.

Отримано 13.01.2009

Резюме

В статье проанализированы три основных модели обеспечения национальной безопасности государства, рассматриваются возможности возникновения системного кризиса, который может привести к утрате связи между физическими и гуманитарными технологиями и роль мониторинга в АПК Украины для предотвращения возможностей возникновения такого кризиса.

Summary

In the article have been analysed three basic models which provide national safety, possibilities of initiation of system crisis which can bring to the loss of connection between physical and humanitarian technologies are examined and the role of monitoring in АПК of Ukraine to prevent any possibilities of initiation of system crisis.

